

GLEDALIŠKI LIST

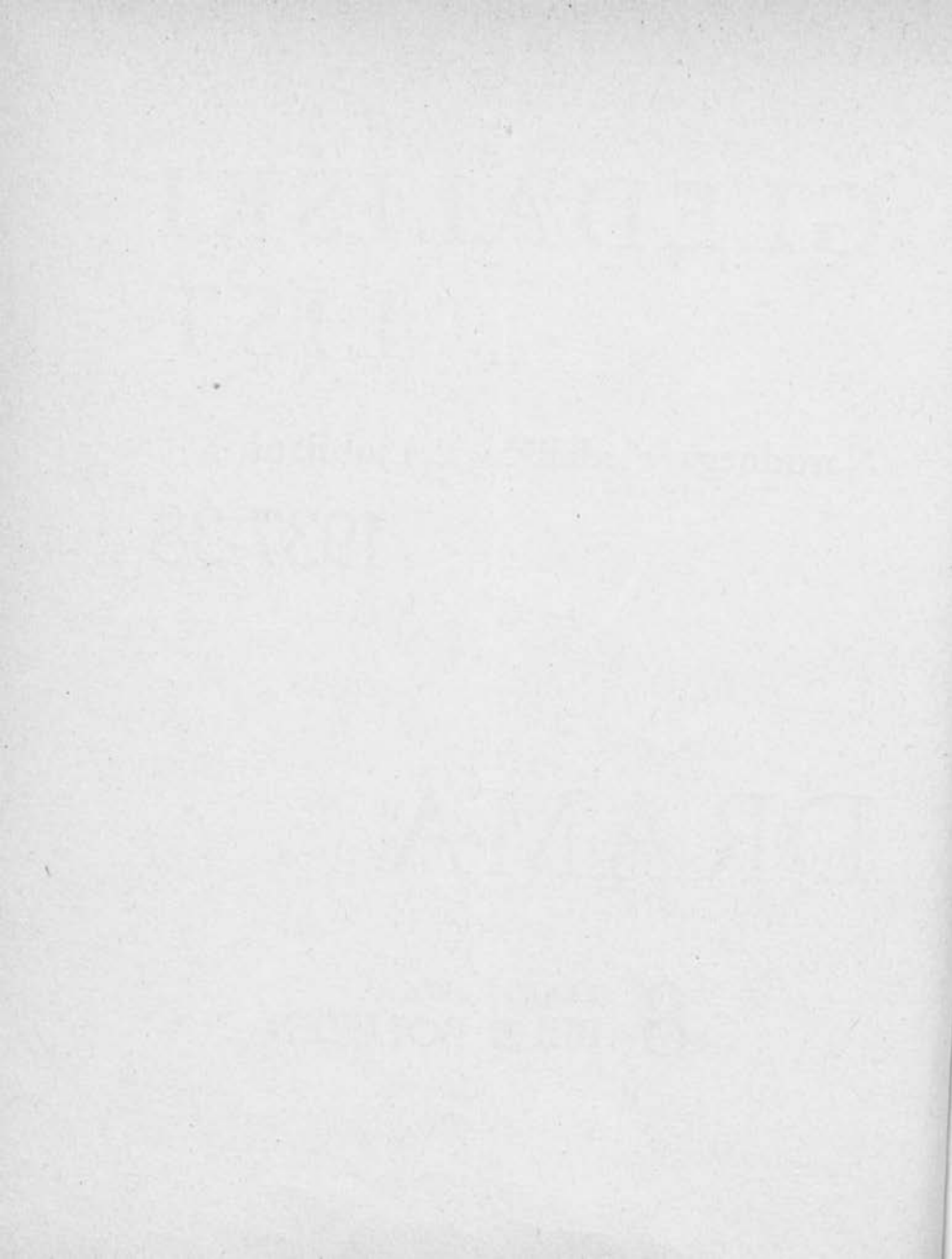
Narodnega gledališča v Ljubljani

1937-38

DRAMA

8 KAREL ČAPEK:
BELA BOLEZEN

Din 2:50

GLEDALIŠKI LIST

NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1937/38 DRAMA Štev. 8

KAREL ČAPEK:

Bela bolezen

PREMIERA 11. DECEMBRA 1937

Prvo pobudo za to igro mi je dala pred leti opazka nekega prijatelja-zdravnika: doktor, ki izumi nove žarke za uničevanje malignih tvorov, najde v njih žarke smrti; z njihovo pomočjo postane samodržec in neblagi odrešenik sveta. Iz te opazke mi je dozorela predstava zdravnika, ki ima na svoj način v rokah usodo človeštva. Toda v naših časih je toliko ljudi, ki imajo ali hočejo imeti v rokah usodo narodov ali človeštva, da bi me ne bilo nikoli premamilo pomnožiti njihovo število še za en eksemplar, če ne bi bilo druge in nujnejše pobude, za to: to je naša doba sama.

Eden izmed značilnih pojavov v povojnem človeštvu je odstop od tega, čemur se tu in tam skoraj z nekim omalovaževanjem pravi humanost. Beseda, v katero je zajeto spoštovanje do življenja in do človeških pravic, ljubezen do svobode in miru, napor za resnico in pravičnost in za druge moralne zahteve, ki so se v duhu evropske tradicije do današnjega dne smatrale za smisel človeškega razvoja. Kakor znano je v nekaterih zemljah in narodih zavladal docela

drugačen duh. Ne človek, temveč razred, država, narod ali rasa so nositelji vseh pravic in so edini predmeti spoštovanja, a zato stopnjevanega spoštovanja: ni je stvari nad njimi, ki bi jih moralno omejevala v njihovi volji in njihovih pravicah. Državi, narodu, režimu je priznana vsemogočna avtoriteta; posameznik je s svojo duhovno svobodo in zavestjo, s svojo pravico do življenja, s svojo človeško samoodločbo fizično in moralno kratkomalo podrejen tako imenovanemu kolektivnemu, v bistvu na popolnoma avtokratičnemu in na nasilju zgrajenemu redu. Skratka, duh politične avtoritete se je v današnjem stanju sveta oblastiteljno spopadel z evropsko tradicijo moralne in demokratične humanosti. Ta spopad se leto za letom bolj grozeče razvija v mednarodnih dogodkih, hkratu pa je tudi notranje vprašanje slehernega naroda. Na zunaj se najjasneje kaže kot kronična vojna napetost v Evropi in kot stopnjujoča se volja do nasilnega in morilskega reševanja političnih vprašanj.

Gotovo, današnji svetovni konflikt lahko opredeliš tudi z gospodarskimi in socialnimi pojmi in ga lahko razlagaš tudi z biološkim terminom boja za življenje; toda njegova najbolj dramatična podoba je spopad dveh velikih nasprotujočih si idealov. Na eni strani moralni ideal vsečloveške humanosti, demokratične svobode, svetovnega miru in spoštovanja do slednjega človeškega življenja in prava. Na drugi strani dinamični, protihumanitarni ideal moči, nadvlade in narodne ali drugačne ekspanzije, za katero je nasilje dobrodošlo sredstvo, človeško življenje pa samo orodje. V dandanes običajnih izrazih je to konflikt idealov demokracije z ideali neomejenih in slavohlepnih diktatur. In prav ta konflikt je bil s svojo tragično aktualnostjo pobuda za nastanek Bele bolezni.

Namestu fingirane »bele bolezni« bi šlo lahko tudi za raka ali za kakšno drugo bolezen, toda avtor je skušal posamezne motive in vso lokalizacijo svoje igre prenesti kolikor mogoče v fiktivno

sfero, da ne bi bilo treba misliti ne na resnično bolezen ne na resnične države ali režime. Mimo tega je čutil to bolezen do neke meje simbolično, kot znak globokega razvrata v beli rasi. Taka epidemija spada k današnjemu človeku kakor nalika nalezljivim boleznim v srednjem veku. Avtor je vso dramatično situacijo svojega konflikta namenoma osredotočil okrog motiva smrtonosne epidemije, kajti bolan in ubog človek je nujen in tipičen predmet za humanost. Njegova odvisnost od človekoljubnega moralnega reda je najgloblja. Dva svetovna nazora se tu spopadata tako rekoč nad bolniško posteljo in v njunem konfliktu se odločuje o življenju in smrti bolnega človeštva. Predstavnik volje do moči se na svoji poti ne pusti zadržati po sočutju s človeško boleznijo in grozo; tisti, ki se spopada z njim v imenu humanosti in v imenu spoštovanja do življenja, odreka pomoč trpečim, ker sam usodno prevzema neizprosno moralo boja. In če bo treba ta boj nekoč izbojevati, se bodo ljudje v imenu miru in humanosti pobijali in žrtvovali v hehatombah. V svetu vojne mora biti Mir sam trd in neomajen bojevnik. Nasprotno pa postane tudi predstavnik sile in moči eden izmed tistih, ki vpijejo po človeški pomoči, kajti tudi čez nje se brezčutno vali nezadržna mašinerija masakra, ki jo je pognal v tek. Ravno v tem je avtor videl breznadno težo svetovnega konflikta, ki ga preživljamo. V njem se ne srečavajo tako preprosto črno z belim, zlo z dobrim in brezpravnost s pravico; na obeh straneh se bijejo v njem velike vrednote z nepomirljivo doslednostjo. Ogroženo pa je v tem sporu vse dobro in pravično in slednje človeško življenje. In oba predstavnika nasprotnih hotenj naposled brezbrizno pogazi do smrti množica brez veličine in sočutja. Poglej človeštvo, ki ga je humanost hotela ohraniti, poglej množice, ki jih je volja do moči hotela povesti k veličini in slavi! Tukaj ima svoje »vse ljudi«, doktor Galen, tukaj imate svoj narod, Maršal! In tukaj imamo vsi mi svoje

je nedvomno samo eno: da bo zanje drago in bolešno plačal človek. Naj se vojna, ki se z njenim hrumenjem zaključuje Bela bolezen, konča kakorkoli, gotovo je, da je ostal Človek neodrešen v svojem trpljenju.

Avtor si je na jasnem, da ta neizogibni tragični zaključek ni razrešitev; toda če gre za resničen proces, ki se odigrava v našem času in prostoru med resničnimi človeškimi močmi, potem ga ne moremo razrešiti z besedami, temveč moramo njegov razplet prepustiti zgodovini. Nemara lahko upamo tudi v bodoče ljudi, kakor zgodovinske konflikte, katerih končni uspeh je negotov in v katerih sta poštena in razumna mlada dva v zaključku igre, toda končna razrešitev ostaja politični in duhovni zgodovini, v kateri ne sodelujemo samo kot gledalci, temveč kot bojevniki, ki morajo vedeti, na kateri strani svetovnega dramatičnega konflikta ležita vsa pravica in vse življenje majhnega naroda.

Karel Čapek

Pred premiero Čapkove »Bele bolezni«

Iz razgovora z režiserjem.

Karel Čapek je najbolj svojevrsten dramatik češke literature, kar jih poznamo na našem odru. Ne hodi po konvencionalnih, že utrjih in preizkušenih potih dramatike, temveč išče kot krepak in absoluten individualist in iskalec resnice nova pota. Svojevrstnost ustvarjanja je izpričal že z igro »Stvar Makropulos«, ki jo je sprejelo tudi naše občinstvo kot senzacionalno in pozornost vzbujajoče delo. Pred leti smo videli istotako v prof. Šestovi režiji »R. U. R.«, kjer je dal Čapek izraza najbolj pretečemu zlu, ki ogroža človeštvo današnjih dni: *mehanizacija*. Postavil je podobo bodočnosti na oder

nastopa maršal, ki so mu cilj osvajanje, moč in slava in ki pod pretvezo božjega poslanstva, vzgaja narod za velika vojaška dejanja. Čapkov maršal je fanatik svoje ideje, ki pozira svoje poslanstvo s teatralno kretnjo in šele okužen po beli boleznici spozna večjo nujnost humanitarnosti. Poleg maršala stoji v njegovi službi predstavnik velike svetovne moči, industrijskega kapitalizma, baron Krüg, deloma iz prepričanja, deloma iz tradicije, koristolovstva in pohlepa po denarju. Bolan zaide v oster konflikt med dolžnostjo in strahom, ki ga privede do katastrofe, ko spozna da ga tudi bogastvo in posredovanje najvišje oblasti ne moreta rešiti.

Prof. Sigelius je predstavnik znanosti, dr. medicinske, primarij na kliniki pokojnega Lilienthala, in njegov zet. Je znanstvenik-šarlatan, ki najde v boju zoper belo bolezen eno samo sredstvo: izolirati okužence v taborišča, kjer naj umirajo pod zdravniškim nadzorstvom. On ne služi znanosti, temveč politični oblasti kot suženj dnevnih političnih gesel.

Meščanstvo, omejeno kruhoborstvo in filistrstvo, ki prevzema od drugih svetovne nazore in politično prepričanje, je posebljeno v družinskem očetu. Glavna oseba, okrog katere se vse suče, je skromen zdravnik bolniške blagajne, zdravnik siromakov dr. Galen, ki pozna vso revo človeštva iz svoje zdravniške prakse v predmestjih in na fronti. Posreči se mu najti uspešno zdravilo zoper belo bolezen, ki jo hoče zdraviti samo pod pogojem, da se sklene večni mir, da se ustavi oboroževanje in prepreči vsaka vojna. Galen noče zdraviti ljudi, dokler nima maršalovega jamstva, da ne bodo več umirali na fronti. Prične se boj med Galenom - pacifistom in njegovimi nasprotniki. Bela bolezen grabi okrog sebe, končno ji zapade maršal, ki je medtem pričel vojno. Sin barona Krüga je zaročen z maršalovo hčerjo. Oba mlada, pacifistično usmerjena človeka pregovorita maršala, da sprejme Galenov pogoj in da se odloči delati za mir. Tu je

in pokazal, kam bo privedla človeštvo današnja realno-razumska usmerjenost, ki zanemarja duhovne strani v njegovem bistvu. Vendar izzveni igra »R. U. R.«, ko se v dveh mehaničnih robotih prebudi človečnost, v optimistično vero, da bo zmagala človekova prabit, čustvo in duša nad razumsko preračunljivostjo in bo ustvarila nove ljudi.

Pobudo, da je napisal K. Čapek »Belo bolezen« mu je dal celoten razvoj svetovnih dogodkov, ki kaže, da se človeštvo noče spametovati, temveč da se pogreza komaj 20 let po svetovni vojni, ki je bila krvava šola za nas vse, znova v vojne, v pokolj, omejevanje duha, pobijanje čustev in pohlep po oblasti. Niti podpisi, niti pakti, niti moralni dogovori ne veljajo več, vse hodi pot nasilja, orožja in korupcije. Dve nasprotni ideologiji vladata svet: stremjenje po avtokraciji, po popolnem zasužnjenju človeške individualnosti in ideologija humanitarnosti in svobode, katere pobornik in propagator je bil genijalni državnik, predsednik T. G. Masaryk. Pod vplivom te ideologije je nastal zametek za Čapkovo delo »Bela bolezen«.

V njem je ožigosal pisatelj današnjo dobo v njenih ekstremih ter nakazal, kje in na čem boleha svetovno javno življenje. Osnovo, na kateri je razvil svoj in nasprotni svetovni nazor, tvori nekaka fiktivna »bela bolezen« (ki v resnici ne obstoji, ki pa ima vse znake gobavosti: pandemično širjenje, simptome in neozdravljivost. Tej boleznici zapada ves svet, predvsem ljudje med 45 do 50 letom.

»Bela bolezen« je simptom in simbol za neozdravljivo bolno človeštvo, ki sta mu potrebna mir in red ter osvestitev. Osebe, ki nastopajo v tej igri, so izmišljene kakor bolezen sama, toda so nositeljice različnih idej in glavnih gibalnih in sestavnih sil današnjega družabnega reda. Kot najvažnejši faktor, ki odloča o svetovni usmerjenosti in predstavlja obenem najvišjo avtokratično oblast,

pokazal dramatik, da se morejo zblížati v času nuje, zastopniki najbolj ekstremnih nazorov, če so uvidevni, da pa lahko stopi v poslednjem hipu mednje podivjana cestna množica, ki lahko nahujskana in sfanatizirana od provokaterjev poruši zadnjo možnost rešitve.

M. S-eva.

Aforizmi o gledališču

Umetniki so z denarjem nekoliko lahkomišelní — kadar ga trošijo. Kadar pa gre za njihov dohodek, kadar stavijo svoje pogoje, so vsi zelo preračunljivi. Veste, svet nam ne daje veliko dokazov za našo pravo vrednost — razen denarja. Za naše delo ni nobene trdne, jasne mere. Talenta na žalost ne moremo meriti s kilogrami, litri in metri. To je zelo mučno. Pri vsem, kar delamo, pri vsakem tonu, pri vsakem gibu, potrebujemo zanesljivo sodbo. Brez tega bi se izgubili. Kritiki ne pišejo zaradi tega, da bi se publika naučila spoznavati vas, pač pa da bi brala in občudovala kritiko. In potem — en kritik vas hvali, drugi vas trga. Komu naj človek verjame! Ne, samo dve merili poznamo: prvo, najboljše, najdobičkanosnejše, to so redki, krasni trenutki, ko naenkrat začutiš: zdajle se je med tabo in publiko reka občutkov zlila. Nekdo nekje zamrmra, kratek vzdih, kratek nasmeh, trenutek nenadne tišine, vse to ti včasih pove, da si nadarjen. Drugo merilo — je naša plača. To je denar! Toda to ni pohlep po denarju, temveč samo vprašanje prestiža. Poglejte, to je pravi kompleks: kompleks plače. Plača — to je višina klina na gledališki lestvi, to je naša višinska mera. Na to polagamo veliko važnost, to spada k našemu poklicu. Toda, ko imamo denar v rokah, se ne menimo dosti prida zanj.

*

Tu je vse, kar delate, tako preprosto, tako jasno in obenem tako potrebno. Vse je tako brez laži. Tu je nemogoče slepariti! Tu se odvaga, odmeri, zavije. In nihče ne more slepariti, — ker s

popolno gotovostjo vemo: ta kava je dobra, ta je slaba. Človeku se ni treba vse noči mučiti s stvarmi, o katerih ne vemo, kako smo jih naredili, dobro ali slabo. Tukaj se ni treba žalostiti, če nekdo hvali in drugi graja — kakor to pišejo o meni. In tako vseč mi je, da se ob osmih trgovina zapre in da je delo končano. To se pravi — da lahko delaš, kar se ti zljubi, glava je prosta. V mojem delu pa ni niti sekunde odmora, niti trenutka. Kajti še nikdar nisem igrala dvakrat enako, še nikdar nisem igrala dobro — še nikdar tako, kakor bi lahko — in kakor vem, da bom lahko jutri. Kaj pa imam od tega, če je skušnja pri kraju? Tu ni nikdar pri kraju. Ne kadar zaspim, ne kadar se zbudim, ne kadar jem. Ko ste zdajle govorili — sem vas ginjeno poslušala, a vendar sem marsikaj videla v vašem glasu, na vašem obrazu — če bi mi bilo treba to zaigrati na odru. Kadar se sama smejem, smehljam, kadar kričim, kadar dobi moj glas novo barvo, kakršenkoli nov ton, me takoj pretrese: to si moraš zapomniti za to večno, večno, večno delo. (Se smeje.) In zelo mi je všeč, da ne moremo vrniti tehle zvezkov — ker ste dali besedo. Pri nas je dana beseda brez pomena. Kajti pri nas je zmemrom najvažnejše »razpoloženje« ...

Prihodnja dramska premiera

Prihodnja dramska premiera bo znanega francoskega dramatika Bourdet-ja petdejska komedija »Svedrovci« (»Fric-frac«). Režira B. Stupica. Naslednja: Strindbergova »Gospodična Julija«, ki ji bo dodana še groteskna in vesela enodejanka A. Čehova »Snubač«. Režira Bojan Stupica.

Lastnik in izdajatelj: Uprava Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Oton Župančič. Urednik: Josip Vidmar. Za upravo: Karel Mahkota. Tiskarna Makso Hrovatin. Vsi v Ljubljani.

BELA BOLEZEN

Drama v treh dejanjih (12 slikah). — Karel Čapek. — Prevedel: Fran Albrecht.

Inscenator: ing. arh. E. Franz.

Režiser: Ciril Debevec.

Maršal	Levar	Mladi Krüg	Jan
Prof. dr. Sigelius	Cesar	Minister za propagando	Plut
Baron Krüg	Kralj	Asistent	Drenovec
Dr. Galén	Debevec	Prvi časnikar	Sancin
Oče	Skrbinšek	Drugi časnikar	Jerman
Mati	Marija Vera	Prvi gobavec	Potokar
Sin	Pianecki	Drugi gobavec	Bratina
Hči	A. Levarjeva	Tretji gobavec	Sever
Maršalova hči	M. Boltarjeva	Pobočnik	Presetnik

Čljudstvo.

WELDEN

WELDEN - (The World's Largest Bookstore)

WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)
WELDEN - (The World's Largest Bookstore)